

Анотація

Бойченко Е. Г. Окремі проблеми правового регулювання господарської діяльності військових частин Збройних Сил України. — Стаття.

Стаття присвячена розгляду специфічності господарської діяльності Збройних Сил України, аналізу правового регулювання питань створення, реорганізації, ліквідації військових частин — суб'єктів господарювання, легалізації їх діяльності; акцентується увага на існуючих неузгодженостях чинного законодавства з цих питань, необхідності їх усунення, а також на необхідності рационалізації норм військового права, зокрема, шляхом їх кодифікації.

Ключові слова: економічна та господарська діяльність, військова частина Збройних Сил України, військове господарство, військове майно, суб'єкт господарювання.

Аннотация

Бойченко Э. Г. Отдельные проблемы правового регулирования хозяйственной деятельности воинских частей Вооруженных Сил Украины. — Статья.

Статья посвящена рассмотрению специфичности хозяйственной деятельности Вооруженных Сил Украины, анализу правового регулирования вопросов создания, реорганизации, ликвидации воинских частей — субъектов хозяйствования, легализации их деятельности; акцентируется внимание на существующих несогласованностях действующего законодательства по данным вопросам, необходимости их устранения, а также на необходимости рационализации норм военного права, в частности, путем их кодификации.

Ключевые слова: экономическая и хозяйственная деятельность, воинская часть Вооруженных Сил Украины, войсковое хозяйство, войсковое имущество, субъект хозяйствования.

Summary

Boichenko E. G. Certain problems of legal regulation of economic activity of military units of the Armed Forces of Ukraine. — Article.

The article deals with specificity of the economic activities of the Armed Forces of Ukraine, analysis of legal regulation the issues of creation, reorganization, liquidation of military units which are economic entities, legalization of their activities; draws attention to existing inconsistencies of applicable law on these issues, necessity to address them, as well as need to rationalize the norms of military law, in particular through their codification.

Keywords: economic and business activities, military units of the Armed Forces of Ukraine, military economy, military property, economic entity.

УДК 346.1

Я. І. Дабіжа

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ ЕКОНОМІКО-СТИМУЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЇ
ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

Широке визнання економічного стимулювання як ефективного засобу правового впливу на поведінку суб'єктів господарювання зумовлює необхідність теоретичних розробок, спрямованих на найбільш повне його використання в регулюванні господарських відносин.

Для людини і господарюючих структур важливим є створювати правовий режим стимулювання, який відкриває простір їх ініціативі та творчості [1, с. 2].

Як відзначає Г. Л. Знаменський, під впливом суспільного господарського порядку дії всіх суб'єктів господарювання повинні стати скоординованими, зацікавленими, ініціативними. Але все це досягається зовсім не автоматично. Тому самою конструкцією порядку повинно бути передбачено виконання такої функції, як забезпечення необхідного стимулювання суб'єктів господарювання у конкретних правовідносинах [2, с. 54]. Отже, постає необхідність у проведенні ґрунтовних досліджень стимулюючого впливу у механізмі господарсько-правового регулювання.

До проблеми стимулів та стимулювання у праві раніше звертались як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-юристи, серед яких, зокрема, Г. Ю. Агафонова, С. С. Алексєєв, М. І. Байтін, В. М. Ведяхін, В. М. Горшеньов, В. М. Лебедев, О. В. Малько, Н. І. Матузов, В. Н. Никитинський, Т. Н. Радько, В. А. Сапун, А. І. Екімов. Окремі аспекти стимулюючої ролі господарського права перебували у полі зору таких вчених, як А. В. Каркачова, В. В. Лаптев, В. К. Мамутов, О. П. Подцерковний, В. В. Поєдинок, В. М. Стойка, Г. Л. Знаменський, З. Е. Федорчук тощо.

Однак у науці господарського права не вироблена цілісна концепція правового стимулювання як однієї з найбільш вагомих та ефективних форм впливу на господарські відносини.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності виділення економіко-стимулюючої функції господарського права, визначення її поняття та змісту.

Традиційно правовий стимул розуміється як правовий інститут, що становить сукупність юридичних норм, мета введення яких — викликати додаткову мотивацію на користь правомірної поведінки, що перевищує вимоги, які зазвичай пред'являються до неї. За визначенням С. В. Мірошник, правовий стимул є закріпленою в нормі права публічною можливістю особи задовольнити потреби та інтереси шляхом використання свого суб'єктивного права і (або) виконання юридичних обов'язків, а також отримати нагороду у вигляді різних матеріальних та інших благ, як закономірний наслідок правомірної поведінки, що перевищує вимоги, які зазвичай пред'являються до нього [3, с. 8].

Варто відзначити, що питома вага стимулюючих засобів не є однаковою в різних сферах правового регулювання. Так, для одних галузей права, які О. Н. Лебедева пропонує називати загальностимулюючими [4, с. 6], властивим є широке використання правових стимулів, у той час як для інших (загальнозабороняючих) застосування таких засобів має скоріше характер виключення.

Визначальна роль правового стимулювання у механізмі господарсько-правового регулювання пояснюється багатьма чинниками ідеологічного, економічного та правового характеру, що обумовлюють необхідність виділення економіко-стимулюючої функції в якості спеціальногалузевої функції господарського права. До таких чинників слід насамперед віднести перехід до ринкової моделі управління економікою, що передбачає формування у суб'єктів господарської діяльності настанови до соціально-активної поведінки та максимально широке використання стимулюючих засобів. У ході становлення в

Україні ринкової економіки центральне місце на ринку займає підприємство-власник, що самостійно з повною економічною відповідальністю за свої дії приймає виробничо-економічні та інші рішення. Виключно підприємство вирішує, що, скільки, коли і якої якості виготовляти, кому, на яких умовах продавати свою продукцію тощо. Це означає, що в умовах ринкових відносин трудові, фінансові та матеріальні ресурси підприємства, становлячи частину сукупних ресурсів суспільства, долучаються до загального процесу виробництва не державою, а власне підприємством як господарюючим суб'єктом. Зрозуміло, що і економічні наслідки рішень, що приймаються підприємством, повністю відображаються на кінцевих наслідках його діяльності [5, с. 135].

У системі ринкових відносин застосування того чи іншого інструменту повинно відповідати насамперед інтересам господарюючих суб'єктів, бути стимулом їх розвитку [6, с. 96]. Варто підтримати позицію Н. О. Лебедевої, яка відзначає, що стимули через правосвідомість задають програму правової поведінки особистості, надаючи загальностимулюючий вплив, можуть вплинути на соціально-правове життя суспільства, а вже у зв'язку з цим на рішення великих економічних та соціальних завдань, будучи дієвими важелями впливу на весь хід розвитку суспільних відносин і всіх великомасштабних перетворень в суспільстві з ринковою економікою [4, с. 6]. Отже, правове стимулювання завжди спрямоване на задоволення як власних інтересів особи, так і суспільних інтересів, що, у свою чергу, становить одну з найбільш істотних рис сучасного господарського законодавства, яке має на меті досягнення балансу у приватно-правових та публічно-правових відносинах. Такий баланс полягає, з одного боку, у забезпеченні свободи підприємницької діяльності, розвитку приватної ініціативи, а з іншого — у тому, аби така діяльність здійснювалась не на шкоду інтересам суспільства та держави, а навпаки, синхронизувалась із публічним інтересом, виступаючи засобом досягнення суспільно корисних результатів.

Таким чином, економіко-стимулююча функція може бути визначена як функція господарського права, спрямована на досягнення позитивних перетворень в економіці України шляхом підвищення ініціативності та ділової активності суб'єктів господарювання, їх заохочення до активної правомірної поведінки.

У структурі цілей економіко-стимулюючої функції господарського права доцільно виділяти як правові, так і економічні цілі. Правильність такого висновку підтверджується, наприклад, положенням частини 1 статті 16 Господарського кодексу України, яка встановлює, що держава може надавати дотації суб'єктам господарювання, зокрема, на цілі технічного розвитку, що дають значний економічний ефект [7]. При цьому правові цілі можуть бути позначені як «функціональні», оскільки вони спрямовані на зміну поведінки учасників господарських відносин, спонукання їх до активного використання закладених у господарському законодавстві правових стимулів. У свою чергу, «предметні» цілі передбачають настання певного результату, обумовленого відповідними змінами у поведінці господарюючих суб'єктів.

Важливим є визначення та закріплення цілей правового стимулювання безпосередньо у текстах нормативно-правових актів, що регулюють господарські відносини, особливо у законах. Наприклад, стаття 3 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» закріплює, що забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва здійснюється з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності [8].

Вказівка на мету здійснення стимулюючого впливу у текстах законів, по-перше, сприяє логічному та послідовному розвитку дії того чи іншого стимулу в актах господарського законодавства нижчої юридичної сили; по-друге, вона підвищує ефективність правозастосовчої та інтерпретаційної діяльності, значно полегшуючи з'ясування смислу норми права за допомогою виявлення її мети.

Характеризуючи форми вираження правових стимулів у мові законодавства, О. В. Малько відзначає, що у більшості випадків правові стимули вживаються в преамбулах, назвах статей, глав, розділів, а також у назвах нормативних актів [1, с. 7]. Таке твердження викликає певні зауваження, адже у даному випадку можна вести мову лише про вживання слова «стимул» та похідних від нього слів, що слід відрізнити від застосування законодавцем засобів правового стимулювання. Останні являють собою цілісний механізм впливу правових норм на суспільні відносини, що зовсім не обмежується вживанням словосполучення «правовий стимул» в преамбулах, назвах статей, глав, розділів, назвах нормативних актів тощо. Так, проголошуючи мету створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва (ст. 3 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні»), законодавець сприяє її реалізації шляхом застосування низки правових пільг, гарантій та інших форм заохочення, таких як спрощення порядку ведення обліку в цілях оподаткування, запровадження державних програм кредитування, надання гарантій для отримання кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами, сприяння розвитку інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва тощо.

Особливістю механізму правового стимулювання є його вельми об'ємний характер. З об'єктивної сторони серед складових елементів механізму правового стимулювання називають, зокрема, правові норми-стимули, юридичні факти-стимули, правостимулюючі відносини, акти реалізації прав і обов'язків, що стимулюють, правозастосовні акти, пільги, заохочення, рекомендації, суб'єктивні права тощо. З суб'єктивної сторони його елементами виступають: потреби, інтереси, мотиви, цілі, воля, настанови, обіцянки, переконання, правосвідомість [4, с. 5].

Стимулюючий вплив на господарську діяльність традиційно пов'язується із застосуванням непрямих методів державно-правового впливу, що полягає у наданні дотацій, субвенцій, субсидій, пільг, преференцій, застосуванні інших заохочувальних засобів. Аналізуючи елементи механізму правового стимулювання соціально-активної поведінки, О. Н. Лебедева дійшла висновку, що «правове регулювання обмежувальними нормами є необхідним при забороні

вчинення правопорушення, але, жодним чином, не можна «примусити» здійснити подвиг, для чого потрібне стимулювання поведінки позитивними засобами» [4, с. 7].

Поряд з цим не тільки заохочувальні норми, але й імперативні вимоги господарського законодавства здатні виступати в якості правових стимулів. Так, будь-яке підприємство стоїть перед необхідністю здійснення «пасивних» інвестицій для задоволення вимог органів державної влади та місцевого самоврядування щодо дотримання економічних стандартів, безпеки продукції, інших вимог. Таким чином, застосовуючи заходи технічного регулювання, господарське законодавство виступає дієвим інструментом підвищення ефективності суспільного виробництва.

Дискусійним у юридичній науці залишається питання правомірності віднесення до складу правових стимулів встановлених у законодавстві заборон та обмежень. Так, О. В. Малько вважає віднесення правових обмежень до числа правових стимулів «методологічним недоліком», який призводить до того, що поняття «правове стимулювання» необґрунтовано розширюється за рахунок поняття «правове обмеження», внаслідок чого бачать правові стимули в таких явищах, як, наприклад, заборони, обов'язки, покарання тощо, що на інформаційно-психологічному рівні до них не відносяться [1, с. 3].

У той же час Є. Глушенко, Є. Захарова, Ю. Тихонравов розглядають правові стимули не тільки як позитивні правові засоби, а й негативні [9, с. 25]. Для захисту своїх переконань вони наводять такі аргументи: по-перше, правообмежуючі фактори стабілізують соціальні процеси, у чому і полягає їх позитивна роль; по-друге, правове обмеження протизаконної активності є стримуючим правовим стимулом.

Аналіз чинного господарського законодавства України дозволяє зробити висновок, що обмеження та заборони у сфері господарювання в багатьох випадках виступають в якості стимулюючих засобів. Так, відповідно до ч. 6 ст. 232 Господарського кодексу України, нарахування штрафних санкцій за прострочення виконання зобов'язання, якщо інше не встановлено законом або договором, припиняється через шість місяців від дня, коли зобов'язання мало бути виконано. Наведена норма сприяє правовій визначеності та динамічності господарських відносин, більш швидкому (відповідно, і більш ефективному) розв'язанню спорів між суб'єктами господарювання. Аналогічну роль виконує і місячний строк, встановлений для заявлення вимог кредиторів у процедурі банкрутства.

Не можна оминати увагою і стимулюючу роль господарської відповідальності, яка полягає у застосуванні до правопорушника економічних (майнових) санкцій, передбачає спонукання (негативне стимулювання) його і до припинення правопорушення, і до реального виконання зобов'язання. Стимулювання це є негативним у тому розумінні, що особа, яка вчинила господарське правопорушення, несе певні майнові витрати внаслідок застосування до неї економічних санкцій.

Поряд з цим, обмеження, заборони та інші правостримуючі фактори у сфері господарювання можуть відігравати й протилежну роль. Наприклад, заборона

чи оголошення мораторію на здійснення певних видів діяльності, встановлення обтяжливого режиму оподаткування, необхідність отримання ліцензій, патентів та інших дозволів виконують дестимулюючу роль у відповідних сферах господарських відносин, що пояснюється, як правило, необхідністю врахування суспільних інтересів.

Таким чином, можна дійти висновку, що у тих випадках, коли обмеження та заборони у сфері господарювання спонукають учасників господарських відносин до активної та правомірної поведінки, сприяють динамізму та правовій визначеності у господарських відносинах, вони цілком можуть вважатися засобами господарсько-правового стимулювання. В інших випадках віднесення обмежень та заборон до засобів стимулювання навряд чи є виправданим.

Підсумовуючи викладене, необхідно відзначити, що в умовах ринкових відносин на передній план виходять засоби господарсько-правового регулювання, спрямовані на підвищення ділової активності суб'єктів господарювання. Важливо підкреслити, що у господарських відносинах правове стимулювання має на меті не тільки задоволення інтересів окремих господарюючих суб'єктів, але й виступає важливим інструментом підвищення ефективності суспільного виробництва, досягнення інших соціально-економічних результатів.

Провідна роль економічного стимулювання в механізмі господарсько-правового регулювання створює передумови для виділення економіко-стимулюючої функції в якості спеціально-галузевої функції господарського права. Цій функції притаманний широкий спектр правових засобів, до яких належать, насамперед, такі засоби позитивного стимулювання, як субсидії, дотації, пільги, преференції тощо. Поряд з цим не позбавлені стимулюючого потенціалу також і правостримуючі фактори, зокрема, заборони та обмеження у сфері господарювання. Вирішальним у даному випадку виступає здатність тих чи інших засобів створювати мотивацію суб'єктів господарювання до активної та правомірної поведінки, сприяти динамізму та правовій визначеності у господарських відносинах.

Важливим є визначення та закріплення цілей правового регулювання безпосередньо у текстах нормативно-правових актів, що регулюють господарські відносини, особливо у законах. Вказівка на мету здійснення стимулюючого впливу у текстах законів, по-перше, сприяє логічному та послідовному розвитку дії того чи іншого стимулу в актах господарського законодавства нижчої юридичної сили; по-друге, вона підвищує ефективність правозастосовчої та інтерпретаційної діяльності, значно полегшуючи з'ясування смислу норми права за допомогою виявлення її мети.

Література

1. Малько А. В. Стимулы и ограничения в праве: теорет.-информ. аспект: автореф. дис. ... док. юрид. наук. — Саратов, 1995.
2. Знаменский Г. Л. Хозяйственное законодательство Украины: формирование и перспективы развития. — К.: Наукова думка, 1996. — 56 с.
3. Мирошник С. В. Теория правового стимулирования: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. — Ростов н/Д, 2003.

4. Лебедева А. Н. Механизм правового стимулирования социально активного поведения: автореферат дис. ... канд. юрид. наук. — Саратов, 2002.
5. Хозяйственное право Украины: учебник / Под ред. О. С. Васильева, О. П. Подперковного. — 3-е изд., перераб. и доп. — Х.: ООО «Одиссей», 2008. — 488 с.
6. Мартянов О. Ю. Рыночные стимулы инвестиционного процесса: дис. ... канд. юрид. наук. — М., 2001.
7. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). — 2003. — № 18, 19-20, 21-22.
8. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.2012 № 4618-VI.
9. Глушенко Е. В., Захарова Е. В., Тихонравов Ю. В. Теория управления. — М., 1997.

Анотація

Дабіжжа Я. І. Поняття та зміст економіко-стимулюючої функції господарського права. — Стаття.

Стаття присвячена питанням економічного стимулювання у сфері господарювання. Автором обґрунтовується необхідність виділення економіко-стимулюючої функції господарського права в якості його спеціальногалузевої функції, надається визначення зазначеної функції права, її мета та правові засоби.

Ключові слова: економіко-стимулююча функція господарського права, механізм господарсько-правового регулювання, предметні, функціональні цілі.

Аннотация

Дабижжа Я. И. Понятие и содержание экономико-стимулирующей функции хозяйственного права. — Статья.

Статья посвящена вопросам экономического стимулирования в сфере хозяйствования. Автором обосновывается необходимость выделения экономико-стимулирующей функции хозяйственного права в качестве его специальноотраслевой функции, дается определение указанной функции права, ее цель и правовые средства.

Ключевые слова: экономико-стимулирующая функция хозяйственного права, механизм хозяйственно-правового регулирования, предметные, функциональные цели.

Summary

Dabizha Y. I. The concept and content of economic-incentive function of economic law. — Article.

In this article the author examines the economic-incentive function of economic law as an independent function of economic law. The article also considers the definition, tasks and recourses of this function of law.

This function is not only aimed at ensuring the interests of individual entrepreneurs, but also address important social and economic problems.

Keywords: economic-incentive function of economic law, the mechanism of economic and legal regulation, subject, functional purposes.